

Badanie sondażowe jako metoda identyfikacji potrzeb inwestycyjnych w kontekście rewitalizacji obszarów funkcjonalno-przestrzennych dawnych miast przemysłowych regionu wschodniego¹

Dr Ewa Kubejko-Polańska

Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii

Streszczenie. Realizowane na terenie miast inwestycje często nie są wystarczające dla stale rosnących wymagań społeczności miejskich. Wykorzystując badanie sondażowe (przeprowadzone techniką ankiety) postanowiono sprawdzić, które typy terenów miejskich wymagają – zdaniem mieszkańców 26 dawnych miast przemysłowych Regionu Wschodniego – największego doinwestowania. Respondenci (ponad 2,5 tys. osób) dokonali identyfikacji potrzeb inwestycyjnych w kontekście rewitalizacji obszarów funkcjonalno-przestrzennych poszczególnych miast. Zastosowane postępowanie badawcze może zostać wykorzystane jako uzupełniająca (weryfikująca) metoda identyfikacji potrzeb inwestycyjnych na etapie diagnozowania stanu miasta oraz w celu monitorowania procesu rewitalizacji dowolnego ośrodka miejskiego. Badanie sondażowe, w fazie konsultacji społecznych projektów rewitalizacyjnych, pozwala na realizację założeń Krajowej Polityki Miejskiej, iż w pierwszej kolejności powinny być zrealizowane te etapy inwestycji, które przyniosą najbardziej odczuwalne dla mieszkańców korzyści. Odpowiednio przygotowane narzędzie badawcze dostarcza jednocześnie wielu informacji, które mogą być pomocne przy likwidowaniu barier rozwoju lokalnego (np. niewystarczającej dostępności, jakości, estetyki i bezpieczeństwa przestrzeni miejskich).

Słowa kluczowe: rewitalizacja, partycypacja społeczna, konsultacje społeczne, metody diagnozy problemów funkcjonalno-przestrzennych, badanie sondażowe, miasta przemysłowe, Region Wschodni

Wstęp

Konieczność restrukturyzacji oraz rewitalizacji przestrzeni przemysłowych i poprzemysłowych stanowiła i ciągle stanowi duże wyzwanie dla polityki władz lokalnych. Stale rosnące wymagania społeczności miejskich w odniesieniu do poprawy jakości, estetyki i zapewnienia komfortu życia determinują konieczność równoczesnych działań inwestycyjnych, znacznie obciążających budżety tych jednostek osadniczych. W wyniku tego realizowane na terenie miast inwestycje często nie są wystarczające, a niektóre tereny w strukturze przestrzennej miast są wyraźnie niedoinwestowane. Wpływa to, między innymi, na obniżenie atrakcyjności inwestycyjnej miast oraz pogorszenie jakości życia mieszkańców. Prawidłowa identyfikacja potrzeb inwestycyjnych jest zatem kluczowym aspektem zarządzania rozwojem społeczno-gospodarczym i przestrzennym w poszczególnych ośrodkach.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie metodologii przygotowania i realizacji badania sondażowego w miastach Regionu Wschodniego oraz będąca jego wynikiem identyfikacja potrzeb inwestycyjnych w kontekście

rewitalizacji obszarów funkcjonalno-przestrzennych analizowanych miast.

Do badań wytypowano 26 monofunkcyjnych ośrodków przemysłowych, które przed 1989 rokiem powstawały wokół zakładów przemysłowych lub lokalizowano w nich przemysł, z którym pozostawały w ścisłym związku. Oznacza to, iż rozwijające się w tych miastach funkcje dodatkowe również powiązane były z przemysłem, tym samym ich rozwój społeczno-gospodarczy i przestrzenny warunkowany był rozwojem działalności produkcyjnej. W prezentowanym opracowaniu miasta te przyjęto określać mianem: miast monofunkcyjnych, monofunkcyjnych ośrodków przemysłowych lub dawnych miast przemysłowych.

Obszar badań obejmuje wszystkie dawne miasta przemysłowe Regionu Wschodniego, tj.: z woj. lubelskiego – Świdnik, Kraśnik, Poniatów, Rejowiec Fabryczny; z woj. podkarpackiego – Stalową Wolę, Mielec, Nową Dębę, Sędziszów Małopolski, Nową Sarzynę, Rymanów, Kańczugę, Jedlicze, Zagórz; z woj. podlaskiego – Czarną Białostocką, Wasilków, Łapy; z woj. świętokrzyskiego – Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Końskie, Suchedniów, Połaniec, Stąporków, Ożarów, Małogoszcz, Ćmielów, Kunów.

Z uwagi na wyjątkowe uwarunkowania rozwoju dawnych miast przemysłowych (przed i po 1989 rokiem) można przyjąć, że ich mieszkańcy stanowią specyficzny segment ludności miejskiej Regionu Wschodniego. Zatem zarówno zasto-

¹ Procedura badawcza, której dotyczy artykuł, została po raz pierwszy zaprezentowana w pracy doktorskiej autorki: Kubejko-Polańska 2013.

sowane postępowanie badawcze, jak i wyniki przeprowadzonego badania sondażowego mogą zostać wykorzystane w procesie programowania rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego na szczeblu lokalnym.

Przygotowanie i realizacja badania sondażowego w dawnych miastach przemysłowych

W badaniu opinii mieszkańców 26 dawnych miast przemysłowych wykorzystano powszechną w obszarze metod sondażowych technikę ankiety. W tym celu posłużono się specjalnie przygotowanym na potrzebę tego badania narzędziem, tj. kwestionariuszem ankiety.

Najważniejszym elementem badań ankietowych, po opracowaniu kwestionariusza, jest odpowiedni dobór próby z badanej zbiorowości generalnej. Z uwagi na to, że zbiorowość generalną (według danych Głównego Urzędu Statystycznego dla 2009 roku) tworzyło 479,7 tys. osób, doboru próby dokonano w sposób nielosowy (nieprobabilistyczny) o charakterze udziałowym (kwotowym) (Babbie 2004).

Podstawą doboru próby była dostępna wiedza na temat istotnych dla badania cech charakteryzujących mieszkańców poszczególnych miast. Następnie stworzono tzw. operat kwotowania, obrazujący udział trzech wybranych cech, czyli płci mieszkańców (M, K) w poszczególnych kategoriach wiekowych (18–25, 26–45, 46–65, 65 i więcej) z wyszczególnieniem zamieszkiwanego miasta². Najistotniejsze na tym etapie było zachowanie reprezentatywności próby, poprzez przestrzeganie określonych w operacie kwotowania kryteriów doboru ankietowanych mieszkańców wszystkich 26 miast³.

Z uwagi na fakt, iż doboru respondentów dokonano w oparciu o kryteria obiektywne, potencjalnie rzecz biorąc każda pełnoletnia osoba, należąca do badanej zbiorowości, mogła wejść w skład próby. Jednakże dla zachowania ogólnych zasad prawidłowego doboru respondentów w próbie udziałowej konieczne było spełnienie określonych warunków (Sawiński 2005):

- jednoczesne uwzględnienie cech powiązanych (płci, wieku i miejsca zamieszkania respondentów),
- dążenie do wyeliminowania czynników, które mogłyby doprowadzić do wyboru respondentów w sposób specyficzny lub selektywny, przez co wyniki badania mogłyby ulec wypaczeniu (np. grupa pracowników tego samego zakładu pracy na podobnych stanowiskach),
- uwzględnianie osób z różnych grup społecznych i środowiskowych (np. mieszkańcy różnych dzielnic miasta),

² Z uwagi na brak aktualnych danych statystycznych przedstawiających strukturę wykształcenia ludności na poziomie poszczególnych miast (w podziale na płeć oraz poszczególne kategorie wiekowe), informacja ta, choć bardzo istotna, nie mogła zostać uwzględniona w doborze próby kwotowej.

³ Przy doborze próby niniejszego badania sondażowego spełniono kryteria reprezentatywności w stosunku do populacji generalnej (tj. mieszkańców 26 miast monofunkcyjnych Regionu Wschodniego), ponieważ wszystkie wyróżnione wartości zmiennych różnicujące elementy tej zbiorowości były w niej reprezentowane, proporcje zmiennych w próbie były dostatecznie zbliżone do proporcji w zbiorowości generalnej, a występujące w próbie związki między zmiennymi odpowiadały związkom w populacji generalnej (Nowak 1985).

- umożliwienie respondentom zachowania pełnej anonimowości.

Z uwagi na zróżnicowaną liczbę ludności w poszczególnych miastach, dla ustalenia wielkości próby, zdecydowano się przyjąć założenie, iż w każdym mieście przeprowadzonych zostanie od 60 do 200 ankiet, w zależności od liczby jego mieszkańców (tab. 1). Założenie to przyjęte zostało w oparciu o analizę możliwości technicznych przeprowadzenia badania ankietowego w wyznaczonym czasie⁴, w efekcie czego uzyskano określoną strukturę badanej zbiorowości próbnej (tab. 2). Pomimo dołożenia wszelkich starań (z uwagi na ograniczenia czasowe i techniczne), nie udało się osiągnąć idealnej zgodności udziału procentowego poszczególnych cech. Jednakże przy tej skali podjętego badania odstępstwa mieszczące się w granicy kilku punktów procentowych były bardzo trudne do uniknięcia.

Początkowa liczebność próby dla przeprowadzonego we wszystkich 26 ośrodkach monofunkcyjnych badania sondażowego wyniosła łącznie 2596 osób. Jednakże ostatecznie przyjęta liczebność próby była nieznacznie mniejsza od początkowej, gdyż w przygotowanym na potrzeby niniejszego badania społecznego kwestionariuszu ankiety zastosowano dwa pytania selekcyjne (Sawiński 2005). Miały one na celu wykluczenie z dalszej analizy opinii osób, które deklarowały, iż w ogóle nie interesują się tym, co dzieje się na terenie ich miasta oraz respondentów mieszkających w danym ośrodku monofunkcyjnym krócej niż jeden rok. Spośród wypełnionych przez respondentów 2596 kwestionariuszy ankiety po dokonaniu filtracji odrzucono 323, co stanowiło 12,44%.

W przeprowadzonym badaniu sondażowym można było również przyjąć założenie, aby pytania selekcyjne zostały uwzględnione w kryteriach doboru respondentów przed zakwalifikowaniem danej osoby do badania wyrażanych przez nią opinii i postaw. Gdyby zastosować taką regułę, to przed przystąpieniem do wypełnienia kwestionariusza ankiety potencjalny respondent musiałby zadeklarować, iż mieszka na obszarze danego miasta dłużej niż jeden rok oraz (co istotniejsze) interesuje się tym, co dzieje się na terenie jego miasta. Zważywszy jednak na fakt, iż bardzo trudno jest przekonać potencjalnych respondentów do wzięcia udziału w badaniach (realizowanych za pomocą standaryzowanych narzędzi), istniało uzasadnione ryzyko, że będą oni wykorzystywać możliwość szybkiej odmowy dalszej współpracy, co znacznie utrudniłoby wykonanie badania. Zdecydowano zatem przeprowadzić większą ilość obserwacji, a następnie dokonać filtracji zgromadzonego materiału empirycznego.

W związku z powyższym do identyfikacji potrzeb inwestycyjnych w kontekście rewitalizacji obszarów funkcjonalno-przestrzennych analizowanych miast wykorzystano ostatecznie 2273 kwestionariusze ankiety. Liczebność populacji próbnej po filtracji stanowiła 0,47% badanej zbiorowości generalnej.

⁴ Gdyby za wielkość próby przyjąć wskaźnik matematyczny, np. 1% populacji generalnej, wówczas w największym z ośrodków monofunkcyjnych Regionu Wschodniego (Ostrowcu Świętokrzyskim) należałoby przeprowadzić około 730 ankiet, natomiast w najmniejszym (Kunowie) 31, co w sytuacji ograniczenia czasowego nie byłoby możliwe do wykonania.

Tabela 1. Liczebność populacji próbnej przed i po filtracji

Lp.	Miasto	Woje- wództwo	Liczba ludności w 2009 r.	Ogólna liczba respondentów (liczebność początkowa)	Udział % w ogólnej liczbie respondentów	Liczba respondentów po filtracji	Udział % w liczbie respondentów po filtracji
1.	Ostrowiec Świętokrzyski	św.	73 111	182	7,01	157	6,91
2.	Stalowa Wola	podk.	66 097	151	5,82	151	6,64
3.	Mielec	podk.	61 241	164	6,32	157	6,91
4.	Starachowice	św.	52 614	166	6,39	144	6,33
5.	Świdnik	lub.	40 041	137	5,28	124	5,45
6.	Kraśnik	lub.	36 170	143	5,51	97	4,27
7.	Końskie	św.	20 465	129	4,97	86	3,78
8.	Łapy	podl.	16 611	112	4,31	91	4,00
9.	Nowa Dęba	podk.	11 432	90	3,47	88	3,87
10.	Poniatowa	lub.	9 983	89	3,43	84	3,69
11.	Czarna Białostocka	podl.	9 611	91	3,51	79	3,47
12.	Wasilków	podl.	8 872	82	3,16	54	2,38
13.	Suchedniów	św.	8 832	92	3,54	82	3,61
14.	Potaniec	św.	8 308	64	2,47	62	2,73
15.	Sędziszów Małopolski	podk.	7 121	72	2,77	69	3,04
16.	Nowa Sarzyna	podk.	6 366	80	3,08	70	3,08
17.	Stąporków	św.	5 927	74	2,85	59	2,60
18.	Jedlicze	podk.	5 612	73	2,81	67	2,95
19.	Zagórz	podk.	4 985	77	2,97	76	3,34
20.	Ożarów	św.	4 750	87	3,35	72	3,17
21.	Rejowiec Fabryczny	lub.	4 537	85	3,27	84	3,69
22.	Małogoszcz	św.	3 915	60	2,31	54	2,38
23.	Rymanów	podk.	3 575	70	2,70	67	2,95
24.	Kańczuga	podk.	3 230	67	2,58	62	2,73
25.	Ćmielów	św.	3 193	86	3,31	74	3,26
26.	Kunów	św.	3 104	73	2,81	63	2,77
Razem			479 703	2 596	100,00	2 273	100,00

Objaśnienia: św. – świętokrzyskie; podk. – podkarpackie; lub. – lubelskie; podl. – podlaskie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tabela 2. Zestawienie struktury populacji generalnej i próbnej badania sondażowego w miastach monofunkcyjnych Regionu Wschodniego

Lp.	Cecha	Kategoria	Struktura populacji generalnej [%]	Struktura populacji próbnej [%]
1.	Płeć	Mężczyźni	47,37	44,87
		Kobiety	52,63	55,13
2.	Wiek	18–25	15,03	16,06
		26–45	33,90	34,14
		46–65	36,04	36,16
		> 65	15,03	13,64

Metody analizy statystycznej zastosowane do opracowania wyników badania sondażowego

Wyniki uzyskane w przeprowadzonym badaniu sondażowym stworzyły bazę informacji pozwalającą na zastosowanie szeregu analiz statystycznych. Eksploracja danych miała na celu uchwycenie prawidłowości występujących pomiędzy opiniami i ocenami respondentów a cechami charakteryzującymi miasta monofunkcyjne Regionu Wschodniego lub zbiorowość próbną niniejszego badania.

Do cech charakteryzujących miasta zaliczono (tab. 3):

- liczbę ludności miast, w przedziałach: do 5 tys., 5–20 tys., 20–50 tys. i powyżej 50 tys. mieszkańców,
- przynależność danego miasta do poszczególnej grupy rozwoju według typologii miast monofunkcyjnych (por. Kubejko-Polańska 2011) dla ogólnego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Do cech charakteryzujących zbiorowość próbną zaliczono (tab. 4): płeć, wiek, wykształcenie, status społeczno-zawodowy.

W celu weryfikacji hipotez o występowaniu współzależności pomiędzy udzielanymi przez respondentów odpowiedziami na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety a cechami charakteryzującymi miasta lub zamieszkujących je respondentów, wykorzystano odpowiednie metody statystyki matematycznej.

Pytania kwestionariusza skonstruowane zostały w taki sposób, aby poszczególne kategorie odpowiedzi można było przedstawić jako zmienne ilościowe lub jakościowe. Istnieje bowiem pogląd, iż w niektórych przypadkach zasadne jest stosowanie obserwacji jakościowych (np. w kwestii mierzenia postaw) (Silverman 2008). Natomiast zmienne ilościowe (*quasi*-ilościowe) reprezentowały te skale, dla których skonstruowane werbalne odpowiedzi można było przedstawić w postaci wartości liczbowych (Sagan 2004). W pierwszym przypadku – jakościowych zmiennych zależnych – do analizy zastosowano nieparametryczny test niezależności χ^2 (chi-kwadrat) (Dobosz 2001, Sobczyk 2001). Test ten stosowany jest do badania współzależności pomiędzy zmiennymi opartymi na skali nominalnej, a zasadza się na porównaniu rozkładu liczebności empirycznych

z rozkładem liczebności teoretycznych (Mynarski 2006). Następnie, dla tych zależności, które okazały się statystycznie istotne (gdy odrzucono hipotezę o niezależności zmiennych), obliczano wartości liczebności resztowych (tj. różnicę pomiędzy liczebnością empiryczną i liczebnością teoretyczną). W drugim przypadku – *quasi*-ilościowych zmiennych zależnych – wykonano jedno- lub dwuczynnikową analizę wariancyjną, w której wykorzystano test F (Fishera-Snedecora) (Dobosz 2001).

Identyfikacja potrzeb inwestycyjnych w kontekście rewitalizacji obszarów funkcjonalno-przestrzennych dawnych miast przemysłowych

Po 1989 roku w Polsce nasilenie problemów społeczno-gospodarczych obserwowanych w miastach monofunkcyjnych było tym dotkliwsze, im bardziej lokalny rynek pracy uzależniony był od kondycji ekonomicznej niejednokrotnie jednego dużego pracodawcy w mieście lub kilku zakładów danej branży. Urynkowienie gospodarki wraz ze zmianą ekonomicznych podstaw funkcjonowania przemysłu zmieniło również walory użytkowe obszaru tych miast. Związane było to w wielu przypadkach ze znacznym ograniczeniem funkcji pierwotnej w związku z restrukturyzacją przemysłu, tj. upadkiem zakładów czy ograniczeniem produkcji (Rutkowska-Gurak 2011). W związku z tym w miastach nastąpił lawinowy przyrost terenów poprzemysłowych. Wynikało to zarówno z relokacji i likwidacji zakładów przemysłowych, jak i z pozbywania się przez firmy zbędnych, ekstensywnie wykorzystywanych w przeszłości terenów (Domański 2009). Wymagające rewitalizacji tereny poprzemysłowe występują we wszystkich przedziałach wielkościowych miast, jednakże w zdecydowanej większości w średnich i dużych (Huculak 2009).

Niezwykle istotny jest również fakt, iż słabiej rozwinięte, dotknięte kryzysem lub wymagające strukturalnej przebudowy obszary miasta stanowią obciążenie dla całego miasta, a więc hamują jego rozwój i przenoszą negatywne zjawiska gospodarcze i społeczne do „zdrowszych” części miasta (Harańczyk 2011). Zatem jakość i stopień zagospodarowania poszczególnych typów terenów (zwłaszcza najbardziej problemowych) w strukturze funkcjonalno-przestrzennej miast monofunkcyjnych Regionu Wschodniego, świadczą bez wątpienia o ich ogólnej kondycji finansowo-ekonomicznej. Ponadto stanowią o gospodarności i przedsiębiorczości władz lokalnych oraz mieszkańców.

Można zatem przyjąć, iż podejmowane działania rewitalizacyjne stanowią istotny czynnik wpływający na wizerunek miasta, wpływający zarówno na jego atrakcyjność inwestycyjną, jak i na jakość życia mieszkańców. W związku z tym wykorzystując badanie ankietowe postanowiono sprawdzić, które typy terenów miejskich wymagają, zdaniem ich mieszkańców, największego doinwestowania. Respondenci mieli możliwość wskazania więcej niż jednej odpowiedzi (w związku z czym suma wskazań dla poszczególnych miast przekracza 100%) spośród terenów (tab. 3): zabudowy mieszkaniowej, przemysłowych i składowych, komunikacyjno-transportowych, rekreacyjno-wypoczynkowych, urządzeń infrastrukturalnych.

Tabela 3. Tereny wymagające największego doinwestowania w opinii ankietowanych mieszkańców dla poszczególnych miast monofunkcyjnych Regionu Wschodniego

L.p.	Miasto	Woje- wódz- two	Liczba ludności w 2009 r.	Poziom rozwoju społeczno- gospodar- czego miasta	Typ terenu [% opinii mieszkańców]						
					Mieszkanic- towe	Przemysłowe	Komunikacyjno- -transportowe	Rekreacyjno- -wypoczynkowe	Infrastruktury technicznej	Usług i biznesu	Pozostałe
1.	Ostrowiec Świętokrzyski	św.	73 111	średni	19,11	72,61	26,75	17,83	11,46	57,96	0,00
2.	Stalowa Wola	podk.	66 097	średni	53,64	58,28	35,10	55,63	27,15	23,18	0,00
3.	Mielec	podk.	61 241	wysoki	55,41	19,75	51,59	55,41	19,75	9,55	2,55
4.	Starachowice	św.	52 614	średni	36,11	59,72	43,75	61,81	11,11	15,97	2,78
5.	Świdnik	lub.	40 041	wysoki	41,94	33,06	49,19	62,90	17,74	11,29	2,42
6.	Kraśnik	lub.	36 170	średni	58,76	35,05	62,89	58,76	27,84	45,36	0,00
7.	Końskie	św.	20 465	wysoki	29,07	31,40	53,49	47,67	38,37	19,77	2,33
8.	Łapy	podl.	16 611	niski	30,77	56,04	34,07	69,23	12,09	17,58	5,49
9.	Nowa Dęba	podk.	11 432	niski	31,82	34,09	11,36	69,32	13,64	19,32	2,27
10.	Poniatowa	lub.	9 983	niski	32,14	63,10	39,29	53,57	23,81	22,62	0,00
11.	Czarna Białostocka	podl.	9 611	b. niski	43,04	49,37	50,63	70,89	34,18	12,66	0,00
12.	Wasilków	podl.	8 872	średni	11,11	53,70	22,22	81,48	24,07	42,59	0,00
13.	Suchedniów	św.	8 832	b. niski	35,37	62,20	15,85	48,78	21,95	17,07	1,22
14.	Potaniec	św.	8 308	średni	9,68	58,06	22,58	27,42	19,35	43,55	0,00
15.	Sędziszów Małopolski	podk.	7 121	średni	39,13	63,77	71,01	65,22	23,19	23,19	2,90
16.	Nowa Sarzyna	podk.	6 366	niski	62,86	24,29	34,29	81,43	17,14	31,43	2,86
17.	Stąporków	św.	5 927	niski	47,46	27,12	55,93	62,71	30,51	18,64	0,00
18.	Jedlicze	podk.	5 612	niski	26,87	37,31	35,82	68,66	7,46	13,43	2,99
19.	Zagórz	podk.	4 985	b. niski	21,05	25,00	39,47	59,21	55,26	11,84	3,95
20.	Ożarów	św.	4 750	średni	86,11	48,61	38,89	31,94	30,56	20,83	1,39
21.	Rejowiec Fabryczny	lub.	4 537	b. niski	33,33	65,48	59,52	20,24	10,71	45,24	0,00
22.	Małogoszcz	św.	3 915	średni	59,26	24,07	31,48	75,93	42,59	22,22	9,26
23.	Rymanów	podk.	3 575	średni	34,33	19,40	55,22	53,73	16,42	34,33	0,00
24.	Kańczuga	podk.	3 230	średni	19,35	35,48	40,32	69,35	16,13	19,35	3,23
25.	Ćmielów	św.	3 193	b. niski	24,32	21,62	45,95	47,30	16,22	13,51	0,00
26.	Kunów	św.	3 104	b. niski	26,98	49,21	36,51	47,62	20,63	22,22	1,59

Objaśnienia: św. – świętokrzyskie; podk. – podkarpackie; lub. – lubelskie; podl. – podlaskie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tabela 4. Charakterystyka socjo-demograficzna respondentów

L.p.	Cecha	Kategoria	Liczba respondentów	Struktura respondentów [%]
1.	Płeć	Mężczyźni	1 020	44,87
		Kobiety	1 253	55,13
2.	Wiek	18–25	365	16,06
		26–45	776	34,14
		46–65	822	36,16
		> 65	310	13,64
		Podstawowe	80	3,52
3.	Wykształcenie	Zawodowe	361	15,88
		Średnie	904	39,77
		Wyższe	618	27,19
		Brak odpowiedzi	310	13,64
		Uczeń	59	2,60
4.	Status społeczno-zawodowy	Pracujący	1 056	46,46
		Student	171	7,52
		Prowadzący działalność gospodarczą	181	7,96
		Rolnik	38	1,67
		Rencista/Emeryt	389	17,11
		Bezrobotny	322	14,17
		Brak odpowiedzi	57	2,51

tury technicznej (np. wodociągi, kanalizacja), usług i biznesu oraz innych (w formie odpowiedzi otwartej).

Z interpretacji wyników badania sondażowego, przeprowadzonego wśród mieszkańców poszczególnych miast monofunkcyjnych Regionu Wschodniego wynika, że najbardziej niedoinwestowanymi terenami są te, związane z funkcją rekreacyjno-wypoczynkową. Odpowiedź tę zaznaczyło łącznie ponad 55% ankietowanych. Następne, według kolejności wskazań, były tereny przemysłowe i składowe (45%), tereny komunikacyjno-transportowe (41%), tereny mieszkaniowe (38%), tereny usług i biznesu (24%), tereny infrastruktury technicznej (22%) oraz pozostałe (2%) (tab. 3).

Kolejność uszeregowania miast w tabeli zbiorczej odzwierciedla malejąco ich wielkość ze względu na liczbę mieszkańców. Zaznaczono też przynależność danego ośrodka do poszczególnych grup rozwoju (wg typologii miast monofunkcyjnych ze względu na ogólny poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w 2009 r.), określanych dalej klasą poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego (Kubejko-Polańska 2011). W dalszej części opracowania przedstawi-

no szczegółową analizę odpowiedzi respondentów w zależności od tych dwóch cech charakteryzujących objęte badaniem ankietowym miasta (tj. wielkości miasta oraz klasy poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego) (tab. 3).

Obliczone wartości χ^2 (chi-kwadrat) pozwalają stwierdzić, iż występuje statystycznie istotne (przy poziomie istotności $\alpha=0,05$) zróżnicowanie opinii respondentów na temat najbardziej niedoinwestowanych obszarów w zależności od wielkości miasta (ze względu na liczbę ludności) oraz w zależności od przynależności do grupy miast wg klas poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Zróżnicowanie opinii mieszkańców wystąpiło w przypadku wszystkich typów terenów, z wyjątkiem przeznaczonych dla usług i biznesu, w różnej wielkości miastach i dla wszystkich typów terenów w różnej klasie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego (tab. 5).

Wartości liczebności resztowej wskazują na to, że na niedofinansowanie terenów mieszkaniowych wskazywali najczęściej respondenci z miast powyżej 20 tys. mieszkańców oraz tych zakwalifikowanych do grupy o wysokim i średnim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego (tab. 6, 7).

W przypadku terenów przemysłowych odpowiedzi mieszkańców ośrodków monofunkcyjnych Regionu Wschodniego były bardziej zróżnicowane. Respondenci z miast powyżej 50 tys. mieszkańców i miast posiadających 20–50 tys. mieszkańców w wyższym stopniu niż pozostali wyrażali opinię, że ten typ terenów należy doinwestować. Uważali tak również ankietowani mieszkańcy z miast zaliczonych do grupy o średnim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, a przeciwnego zdania byli szczególnie respondenci z miast najlepiej rozwiniętych (tab. 6, 7).

Analizując opinie ankietowanych mieszkańców miast o konieczności doinwestowania terenów komunikacyjno-transportowych oraz terenów infrastruktury technicznej zauważamy, że w obu przypadkach, w miastach posiadających poniżej 5 i 20–50 tys. mieszkańców liczebność wskazań

Tabela 5. Opinia respondentów o konieczności doinwestowania poszczególnych typów terenów w zależności od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i liczby ludności miast monofunkcyjnych – wartości χ^2

Typ terenu	Liczba ludności		Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego miasta	
	χ^2	α_{gran}	χ^2	α_{gran}
Mieszkaniowe	11,58*	0,009	17,08*	0,001
Przemysłowe	49,16*	0,000	69,68*	0,000
Komunikacyjno-transportowe	38,35*	0,000	25,89*	0,000
Rekreacyjno-wypoczynkowe	46,85*	0,000	41,20*	0,000
Infrastruktury technicznej	17,22*	0,001	12,81*	0,005
Usług i biznesu	3,17	0,366	69,84*	0,000

* Wartość obliczona testu F pozwala na odrzucenie hipotezy zerowej ($\alpha=0,05$).

Tabela 6. Opinia respondentów o konieczności doinwestowania poszczególnych typów terenów w zależności od liczby ludności miast monofunkcyjnych – wartości liczebności resztowej

Typ terenu	Liczba ludności miasta [tys.]	Kategoria odpowiedzi	
		Nie	Tak
Mieszkaniowe	> 50	-17,7	17,7
	20–50	-16,9	16,9
	5–20	32,1	-32,1
	< 5	2,6	-2,6
Przemysłowe	> 50	-46,8	46,8
	20–50	35,2	-35,2
	5–20	-31,2	31,2
	< 5	42,7	-42,7
Komunikacyjno-transportowe	> 50	11,2	-11,2
	20–50	-41,9	41,9
	5–20	47,8	-47,8
	< 5	-17,2	17,2
Rekreacyjno-wypoczynkowe	> 50	45,6	-45,6
	20–50	-7,8	7,8
	5–20	-70,1	70,1
	< 5	32,3	-32,3
Infrastruktury technicznej	> 50	26,4	-26,4
	20–50	-15,3	15,3
	5–20	11,0	-11,0
	< 5	-22,0	22,0

pozytywnych jest przeważająca. Respondenci uważają, że doinwestowanie obszarów komunikacyjno-transportowych jest konieczne, zwłaszcza w miastach o wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Natomiast doinwestowania obszarów związanych z infrastrukturą techniczną (wodociągi, kanalizacja itp.) wymagają głównie miasta o bardzo niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego.

Tereny rekreacyjno-wypoczynkowe były najczęściej wskazywane przez wszystkich objętych badaniem sondażowym mieszkańców jako te, które wymagają znacznego doinwestowania. Zdania takiego byli głównie mieszkańcy miast monofunkcyjnych o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego oraz respondenci z ośrodków 20–50 tys. mieszkańców. Natomiast mieszkańcy miast największych (z wyszczególnionych w obszarze badawczym), tj. liczących ponad 50 tys. mieszkańców najrzadziej wskazywali na konieczność znacznego doinwestowania terenów rekreacyjno-wypoczynkowych.

Tabela 7. Opinia respondentów o konieczności doinwestowania poszczególnych typów terenów w zależności od klasy poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego – wartości liczebności resztowej

Typ terenu	Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego miasta	Kategoria odpowiedzi	
		Nie	Tak
Mieszkaniowe	wysoki	-24,0	24,0
	średni	-10,8	10,8
	niski	2,1	-2,1
	b. niski	32,7	-32,7
Przemysłowe	wysoki	65,0	-65,0
	średni	-71,9	71,9
	niski	13,2	-13,2
	b. niski	-6,3	6,3
Komunikacyjno-transportowe	wysoki	-37,2	37,2
	średni	5,4	-5,4
	niski	33,6	-33,6
	b. niski	-1,8	1,8
Rekreacyjno-wypoczynkowe	wysoki	-5,0	5,0
	średni	34,7	-34,7
	niski	-57,6	57,6
	b. niski	27,9	-27,9
Infrastruktury technicznej	wysoki	-6,2	6,2
	średni	5,9	-5,9
	niski	21,8	-21,8
	b. niski	-21,5	21,5
Usług i biznesu	wysoki	43,8	-43,8
	średni	-79,1	79,1
	niski	18,3	-18,3
	b. niski	17,0	-17,0

Ostatnimi z istotnie różnicujących (w ujęciu statystycznym) obszarami wymagającymi ukierunkowanej rewitalizacji (czyli celowego doinwestowania) są tereny przeznaczone dla typowo usługowych i okołobiznesowych działalności miejskich. Na kwestię tę uwagę zwrócili przede wszystkim mieszkańcy miast zakwalifikowanych do grupy o średnim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Najlepiej natomiast obszary związane z usługami i biznesem ocenili mieszkańcy miast najlepiej rozwiniętych.

Wnioski

Ocena respondentów wykazała niedoinwestowanie poszczególnych typów terenów w miastach różnej wielkości i charakteryzujących się różnym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego, co umożliwiło identyfikację kluczowych potrzeb w kontekście rewitalizacji obszarów funkcjonalno-przestrzennych badanych miast.

Zastosowane postępowanie badawcze może zostać wykorzystane jako uzupełniająca (weryfikująca) metoda identyfikacji potrzeb inwestycyjnych na etapie diagnozowania stanu miasta oraz w celu monitorowania procesu rewitalizacji dowolnego ośrodka miejskiego. Odpowiednio przygotowane narzędzie badawcze dostarcza jednocześnie wielu informacji, które mogą być pomocne przy likwidowaniu

waniu barier rozwoju lokalnego, np. niewystarczającej dostępności, jakości, estetyki i bezpieczeństwa przestrzeni miejskich. Ta forma partycypacji społecznej umożliwiła dokonanie rzetelnej analizy określającej faktyczne potrzeby społeczności lokalnej, np. w celu opracowania Lokalnych Programów Rewitalizacji. Badanie sondażowe, w fazie konsultacji społecznych projektów rewitalizacyjnych, pozwala na realizację założeń Krajowej Polityki Miejskiej, iż w pierwszej kolejności powinny być zrealizowane te etapy inwestycji, które przyniosą najbardziej odczuwalne dla mieszkańców korzyści. Mając na uwadze fakt, iż procesy rewitalizacji powinny służyć w głównej mierze poprawie jakości życia mieszkańców, ta forma dyskusji publicznej umożliwiła monitorowanie efektywności już zrealizowanych działań rewitalizacyjnych.

Literatura

- Babbie E., 2004, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Dobosz M., 2001, *Wspomagana komputerowo statystyczna analiza wyników badań*, Akademicka Oficyna Wydawnicza EXIT, Warszawa.
- Domański B., 2009, *Rewitalizacja terenów przemysłowych – specyfika wyzwań i instrumentów*, [w:] Jarczewski W. (red.), *Przestrzenne aspekty rewitalizacji – śródmieścia, blokowiska, tereny przemysłowe, pokolejowe i powojkowe*, t. 4, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Harańczyk A., 2011, *Rewitalizacja zespołów miejskich*, [w:] Harańczyk A. (red.), *Perspektywy rozwoju regionalnego Polski w okresie programowania po 2013 r.*, Studia KPZK PAN, t. CXL, cz. I, Warszawa.
- Huculak M., 2009, *Rewitalizacja terenów przemysłowych. Polskie doświadczenia i perspektywy*, [w:] Jarczewski W. (red.), *Przestrzenne aspekty rewitalizacji – śródmieścia, blokowiska, tereny przemysłowe, pokolejowe i powojkowe*, t. 4, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Kubejko-Polańska E., 2011, *Ocena poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego miast w Regionie Wschodnim*, [w:] Fedan R., Szara K. (red.), *Przedsiębiorstwo i region. Uwarunkowania wykorzystania funduszy unijnych w regionie*, nr 3, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Kubejko-Polańska E., 2013, *Przemiany społeczno-gospodarcze i przestrzenne miast monofunkcyjnych Regionu Wschodniego*, praca doktorska, maszynopis, t. I. s. 336, t. II. s. 87, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków.
- Mynarski S., 2006, *Analiza danych rynkowych i marketingowych z wykorzystaniem programu EXCEL*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.
- Nowak S., 1985, *Metodologia badań społecznych*, Polskie Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Rutkowska-Gurak A., 2011, *Miasto jako środowisko lokalizacyjne przedsiębiorstwa*, [w:] Kuciński K. (red.), *Miasto jako analog przedsiębiorstwa, Inspiracje dydaktyczne i badawcze*, Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie, Warszawa.
- Sagan A., 2004, *Badania marketingowe. Podstawowe kierunki*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.
- Sawiński Z., 2005, *Metody doboru respondentów*, [w:] Sztabiński P.B., Sawiński Z., Sztabiński F. (red.), *Fieldwork jest sztuką: jak dobrać respondenta, skłonić do udziału w wywiadzie, rzetelnie i sprawnie zrealizować badanie*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa.
- Silverman D., 2008, *Interpretacja danych jakościowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Sobczyk M., 2001, *Statystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Survey research as a method for identification of investment needs in the context of revitalisation of functional areas of former industrial cities in the Eastern Region

Dr Ewa Kubejko-Polańska
Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii

Abstract

Investments made in the area of cities/towns are often not enough for constantly increasing requirements of urban communities. Due to survey research, it was verified which types of urban areas require the largest number of additional investments in the opinion of inhabitants of 26 former industrial

cities/towns in the Eastern Region. Respondents (over 2.500) identified investment needs in the context of revitalisation of functional areas in individual cities.

The applied research procedure may be used as a supplementary (verifying) method for identification of investment

needs at the stage of diagnosing a state of a city/town and for monitoring the process of revitalisation of any city area. The survey research, in the phase of consultations of social revitalisation projects, allows fulfilling objectives of National Urban Policy. It states that the investments bringing the most noticeable benefits for inhabitants should be completed at first.

A well-prepared research tool provides, at the same time, much information that may be useful when eliminating barriers of local development (e.g. insufficient availability and quality, aesthetics and security of urban space).

Keywords

revitalisation, social participation, social consultations, methods for diagnosing functional and spatial problems, survey research, industrial cities, Eastern Region